

MAGNETNO POLJE

15.1. UVOD

15.2. MAGNETNA SILA

15.3. NAVOR ZANKE V MAGNETNEM POLJU

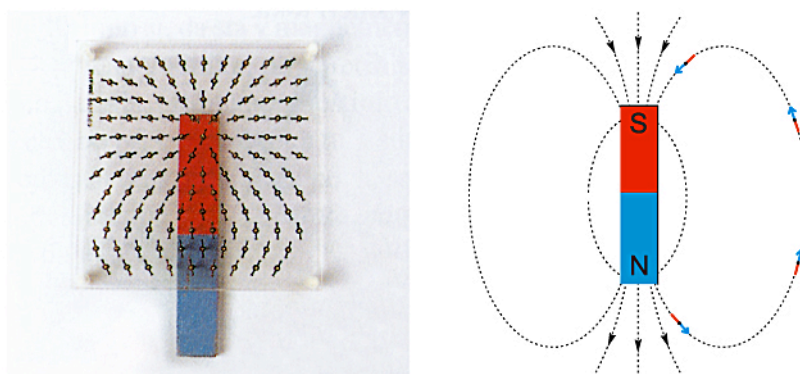
15.4. MAGNETNI PRETOK

15.1. UVOD

Magnetno polje je prostor okoli trajnih magnetov ali vodnikov, po katerih teče električni tok, v katerem lahko zaznamo magnetno silo in magnetni navor. Določeno je z gostoto magnetnega polja.

Magnetnica v magnetnem polju niha okrog svojega težišča. Ker je nihanje bolj ali manj dušeno, se magnetnica prej ali slej umiri v ravnovesni legi. Smer puščice magnetnice v ravnovesni legi izberemo kot smer magnetne silnice. Magnetna silnica je krivulja, katere tangente kažejo smer magnetnice v ravnovesni legi.

© Modrijan založba, d. o. o.

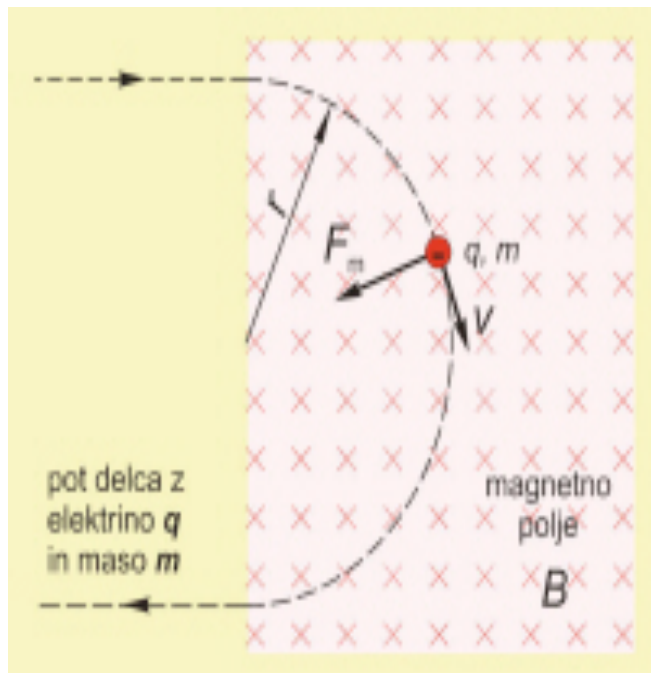
Slika magnetnih silnic v okolici paličastega magneta: silnice izhajajo iz severnega pola in poniknejo v južnem polu.

Za razliko od silnicelektričnega polja, ki imajo svoj izvor v pozitivnem naboju in ponor v negativnem naboju, so silnice magnetnega polja zaključene zanke (izjemoma lahko potekajo iz neskončnosti v neskončnost). Zato pravimo, da je magnetno polje brezizvirno.

15.2. MAGNETNA SILA

Magnetna sila F na vodnik dolžine l , ki se nahaja v magnetnem polju, je $F=BIl$, kar pomeni: sila na vodnik je sorazmerna toku I ter dolžini vodnika. Sorazmernostni faktor B imenujemo **gostoto magnetnega polja**. Izraz za magnetno silo bomo izpeljali.

Poskus kaže da magnetna sila vsiljuje gibajočemu se električnemu delcu radialni pospešek, torej ukrivlja njegovo pot:

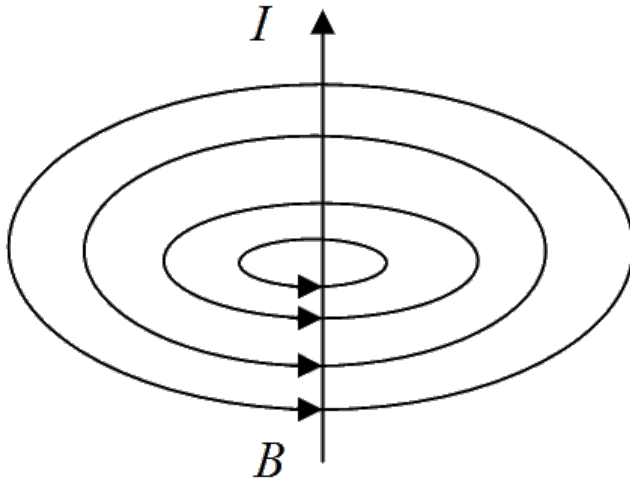

V poskusu še ugotovimo: magnetna sila je premo sorazmerna naboju in hitrosti delca $F \propto ev \Rightarrow F = evB$, kjer je sorazmernostni faktor B vpeljan kot gostota magnetnega polja. Za enoto, ki jo imenujemo tesla, lahko zapišemo $1T = \frac{1Ns}{Cm} = 1 \frac{Js}{Cm^2} = 1 \frac{Vs}{m^2}$. Električni tok I pove naboju, ki v enoti časa preteče skozi prečni presek (S) vodnika. Naj je v enoti prostornine vodnika n prostih elektronov. Potem je nSv =število elektronov, ki preteče skozi vodnik v enoti časa, kjer je v povprečna hitrost elektronov. Ker vsak electron nese naboje e_0 , dobimo $I = nSve_0$, tok skozi vodnik. Na vsak electron pa deluje sila $F_m = e_0vB$. Celotno silo na vodnik dobimo kot produkt F_m in števila gibajočih se elektronov. To pa je nSl . Dobimo: $F = nSlF_m = nSle_0vB = nSlve_0lB = I l B (\vec{F} = \vec{I} \times \vec{B})$

Q.E.D.

GOSTOTA MAGNETNEGA POLJA V DOLGEM RAVNEM VODNIKU

Naj tok I teče po zelo dolgem ravnem vodniku. Magnetne silnice so koncentrični krogi v ravnini, ki je pravokotna na vodnik.

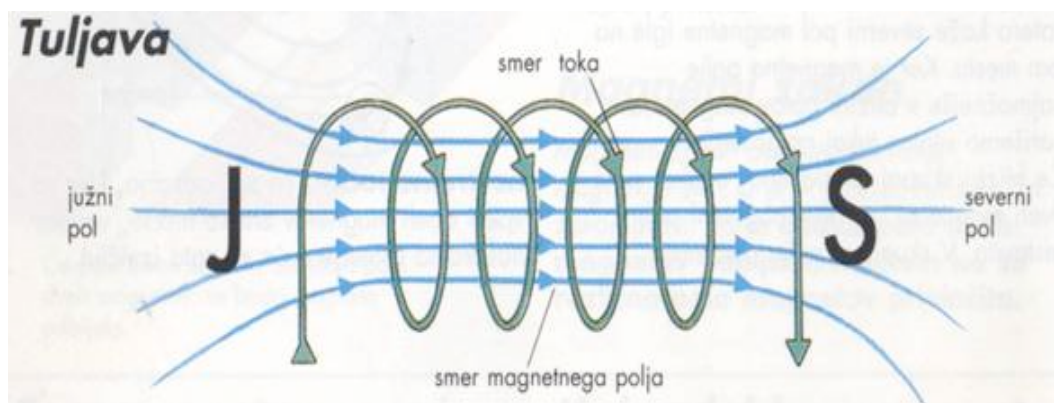

Poskus kaže: $B \propto \frac{I}{r} \Rightarrow B = \text{const.} \cdot \frac{I}{r}$. Sorazmernostno konstanto zapišemo v obliki

$\frac{\mu_0}{2\pi}$ in dobimo: $B = \mu_0 \frac{I}{2\pi r}$. Sorazmernostni konstanti μ_0 pravimo induksijska

konstanta. Njena vrednost je $\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{Tm}{A}$.

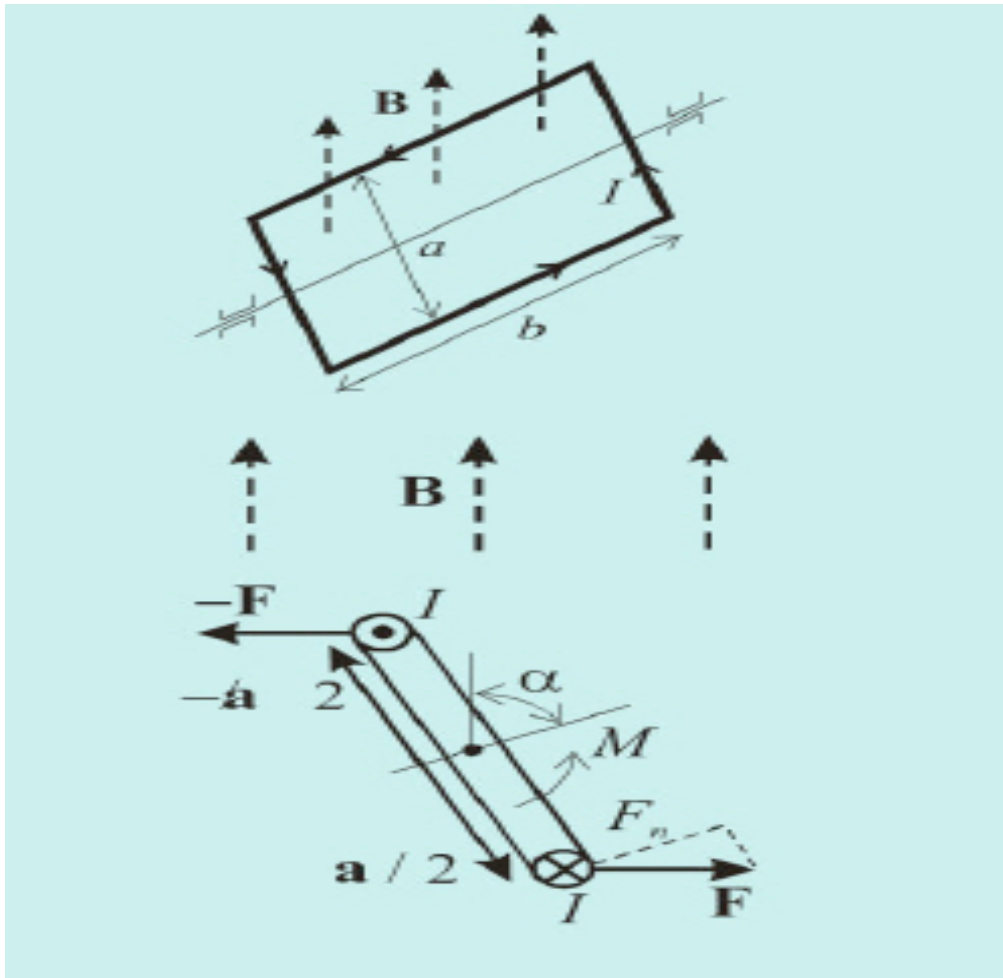
GOSTOTA MAGNETNEGA POLJA V DOLGI TULJAVI

V primeru dolge tuljave, ugotovimo, da je gostota magnetnega polja v notranjosti premo sorazmerna toku I in številu ovojev na enoto dolžine tuljave (N/l), neodvisna pa je od prečnega preseka tuljave. Dobimo:

$$B \propto I \frac{N}{l} \Rightarrow B = \text{const} I \frac{N}{l} \Rightarrow B = \mu_0 I \frac{N}{l}.$$

15.3. NAVOR ZANKE V MAGNETNEM POLJU

Za navor zanke lahko zapišemo: $M = 2Fr' = Fa \sin \alpha = B l b a \sin \alpha$, ker je $ab = S$, velja $M = BIS \sin \alpha = M_{\max} \sin \alpha$. Za okvir iz N ovojev (zank), je vrtilni navor

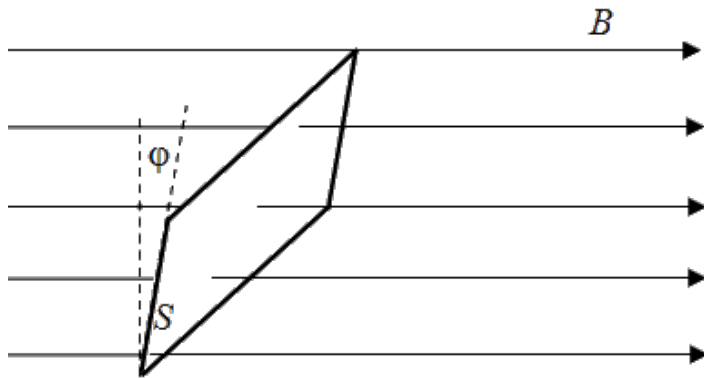
$M = NBIS \sin \alpha$. Vidimo: $\alpha = \frac{\pi}{2}; M = M_{\max}$ in $\alpha = 0; M = 0$.

V polju podkvastega magneta je na železu navita tuljava z N ovoji (železo služi za ojačanje magnetnega polja). Tuljavo drži v mirovni legi polžasta vzmet. Pri prehodu toka skozi tuljavo deluje nanjo navor ter ga zavrti do takšne lege, da je v ravnovesju z navorom vzmeti. Tedaj velja: $M = NISB = D\varphi$, kjer je D sučni koeficient vzmeti. Ker so B, S, N in D konstantne količine, je zasuk tuljave odvisen

od toka: $I = \frac{D}{NBS} \varphi = k\varphi$.

15.4. MAGNETNI PRETOK

Magnetni pretok Φ skozi prečno ploskev S , ki je pravokotna na silnice, je po definiciji produkt jakosti magnetnega polja B in ploščine S : $\Phi = BS$. Magnetni pretok skozi ploskev S , ki ni pravokotna na silnice, je seveda manjši, in je sicer enak $\Phi = BS' = BS \cos \varphi$.

Magnetni pretok skozi tuljavo definiramo kot: $\Phi_n = NBS$. Spomnimo se sedaj, da je gostota magnetnega pretoka v tuljavi sorazmerna s tokom. Isto velja tudi za magnetni pretok. Zato lahko zapišemo: $\Phi_n = LI$, kjer sorazmernostni faktor L imenujemo **induktivnost tuljave**. Induktivnost tuljave lahko izrazimo: $L = \frac{\Phi_n}{I}$.

Enota za induktivnost je henry $\left[1H = 1 \frac{Tm^2}{A}\right]$. Ker je $\Phi_n = NBS = N\mu_0 \frac{NI}{l} S = LI$, dobimo induktivnost prazne tuljave v obliki, ki kaže da je odvisna od njenih geometrijskih razsežnosti: $L = \mu_0 \frac{N^2 S}{l}$.